

Zlatko Kudelić
Hrvatski institut za povijest, Zagreb

IZVJEŠĆE ZAGREBAČKOG BISKUPA PETRA PETRETIĆA KARDINALU LUIGIJU CAPPONIJU O „BISKUPIJI VLAHA UTEMELJENOJ U MARČI“ IZ 1651. GODINE

Autor analizira kratko izvješće zagrebačkog biskupa Petra Petretića upućeno predsjedniku Kongregacije za širenje vjere kardinalu Luigiju Capponiju o Marčanskoj biskupiji i uniji pravoslavnih krajišnika u prvoj polovini 17. stoljeća. Izvješće sadrži štire podatke o počecima i razvoju unije na krajiškom području. Napisano početkom Petretićeva biskupovanja, trebalo je upoznati Rimsku kuriju sa skromnim dosezima unije na krajiškom području i razlozima koji su to prouzročili. Petretićev se opis povijesti Marčanske biskupije u mnogočemu temelji na podacima biskupa Benedikta Vinkovića o dotadašnjim marčanskim biskupima i nekim drugim arhivskim ispravama, ali ne sadrži podatke o prijedlozima hrvatskog plemstva i zagrebačkih biskupa za rješavanje tzv. vlaškog pitanja, iako je ova tema dominirala političkim životom Hrvatske u prvoj polovini 17. stoljeća. Izvješće nije izazvalo očekivani učinak u Rimu, ali detaljniji uvid u razloge zbog kojih se to dogodilo donose raznovrsne isprave nastale nakon smrti Save Stanislavića, kada je Petretić čestim intervencijama u Rimu i Beču pokušao ishoditi imenovanje novog unijatskog biskupa koji je odgovarao kriterijima Katoličke crkve i bio obrazovan u katoličkim institucijama. Iako taj pokušaj za njegova života nije uspio, Petar Petretić je brojnim prijedlozima Bečkom dvoru i istaknutim crkvenim predstavnicima, posebno nekim utjecajnim isusovcima u Beču, omogućio svom nasljedniku, biskupu Martinu Borkoviću, da provede ono što sâm nije mogao – da smijeni Gabrijela Mijakića, marčanskog biskupa kojeg je smatrao samo prividnim unijatom, i na biskupsko mjesto u Marči ustoliči svoga kandidata Pavla Zorčića, odgojenog u katoličkim institucijama.

Ključne riječi: zagrebački biskup Petar Petretić, kardinal Luigi Capponi, Marčanska biskupija, crkvena unija, Vojna krajina, pravoslavni krajišnici, 17. stoljeće

Upolitičkom i crkvenom životu Hrvatskog Kraljevstva 17. stoljeća vrlo istaknuto mjesto pripada trojici zagrebačkih biskupa, Benediktu Vinkoviću (1637. – 1642.), Petru Petretiću (1648. – 1667.) i Martinu Borkoviću (1667. – 1687.), koji su tijekom biskupovanja bili vrlo angažirani u rješavanju različitih političkih i crkvenih problema.¹ Svu trojicu biskupa povezuje aktivno djelovanje u pitanju unije pravoslavnih kršćana s Katoličkom crkvom ne samo na području Zagrebačke biskupije nego i na teritoriju Hrvatsko-slavonske vojne

¹ Josip Adamček, *Bune i otpori. Seljačke bune u XVII. stoljeću*, Zagreb 1987; Mijo Korade, „Benedikt Vinković 1637-1642“, u: Franko Mirošević (ur.), *Zagrebački biskupi i nadbiskupi*, Zagreb 1995, 321-328; Isti, „Petar Petretić (1648.-1667.)“, u: Isto, 332-339; Ante Sekulić, „Martin Borković (1667.-1687.)“, u: Isto, 341-361; Jadranka Neralić – Marko Jerković, „Kako postati zagrebačkim biskupom u posttridentskom razdoblju: Petar Petretić i Zagrebačka biskupija 1648. godine“, *Povijesni prilozi*, 45, 2013, 45-111; Zlatko Kudelić, „Crkvene unije tijekom vladavine Leopolda I. i Josipa I. (1657.-1711.): ideje, planovi i dosezi“, *Povijesni prilozi*, 46, 2014, 161-222.

krajine (dalje: Krajina),² odnosno njihovo nastojanje da biskupom unijatske/grkokatoličke Marčanske (Svidničke/Platejske) biskupije bude imenovana osoba koju su oni držali pravim unijatom i koja je odgovarala kriterijima Katoličke crkve.³ Benedikt Vinković prvi je od spomenute trojice odmah na početku biskupovanja počeo predlagati konkretnije mjere za jačanje unije među pravoslavnim krajišnicima, zagovarajući smjenu svog suvremenika, marčanskog biskupa Maksima Predojevića (1630. – 1642.), kojeg je u brojnim izvješćima upućenima Rimu i Beču prozivao za samo prividno prihvaćanje unije i održavanje pravoslavlja među njima, održavanje veza s pravoslavnim pečkim patrijaršima u „Turskoj“ te poticanje buntovnog ponašanja krajišnika.⁴ Međutim, njegova nastojanja da se u Marču

² Pravoslavno stanovništvo koje se s područja Osmanskog Carstva naseljavalo na krajiško područje u arhivskom gradivu spominje se najčešće kao „Vlasi“, ali ponekad uz to ime dolaze i odrednice „uskok“, „Iliricus“, „Graecus“, „Rascianus“, „Servianus“, „Tracianus“ i „hereticus“, pa i „Croata“. Opširnije u: Zef Mirdita, *Vlasi u historiografiji*, Zagreb 2004; Mirko Valentić, „Vojna krajina u 17. stoljeću“, u: *Povijest Hrvata. Druga knjiga: Od kraja 15. stoljeća do kraja Prvog svjetskog rata*, ur. Valentić – Lovorka Čoralčić, Zagreb 2005, 3-25, 111-121; Alexander Buczynski, „Freiheitsvorstellungen an der kroatischen Grenze“, u: Georg Schmidt – Martin van Gelderen – Christopher Schnigula (Hg.), *Kollektive Freiheitsvorstellungen im frühneuzeitlichen Europa (1400-1850)*, Frankfurt am Main 2006, 251-265; Wendy Bracewell, „The historiography of the Triplex Confinium, 16th-18th centuries“, u: Steven G. Ellis – Raingard Esser, *Frontiers and writing of history*, Hanover 2007, 211-227; Željko Holjevac, „Hrvatsko-slavonska Vojna Krajina u ranome novom vijeku“, u: Holjevac – Nenad Moačanin, *Hrvatsko-slavonska Vojna krajina i Hrvati pod vlašću Osmanskoga Carstva u ranome novom vijeku*, Zagreb 2007, 20-22; Kudelić, *Marčanska biskupija. Habsburgovci, pravoslavlje i crkvena unija u Hrvatsko-slavonskoj vojnoj krajini (1611.-1755.)*, Zagreb 2007, 57-73; Marko Šarić, „Inter-confessional Relations and (In)tolerance among the Vlachs (16th-17th Centuries)“, u: Egidio Ivetić – Drago Roksandić (eds.), *Tolerance and Intolerance on the Triplex Confinium. Approaching the „Other“ on the Borderlands: Eastern Adriatic and beyond 1500-1800*, Padova 2007, 171-180; Zrinka Blažević, *Ilirizam prije ilirizma*, Zagreb 2008, 217, bilj. 336; Mirdita, *Vlasi – starobalkanski narod*, Zagreb 2009; Hrvoje Petrić, *Pogranična društva i okoliš. Varaždinski generalat i Križevačka županija u 17. stoljeću*, Samobor 2012, 139-160, 170-230.

³ Marčanska (Svidnička/Platejska) biskupija utemeljena je breveom pape Pavla V. *Divinae Maiestatis Arbitrio* izdanim u Rimu 21. 11. 1611. unijatskom biskupu Simeonu Vrataniji, kojemu su kao jurisdikcijsko područje određene Ugarska, Hrvatska, Slavonija i Žumberak, koji je tada jurisdikcijski pripadao Akvilejskom patrijarhatu. U historiografiji je ovu unijatsku biskupiju postalo uvriježeno zvati „Marčanskom“ po mjestu Marča između Ivaniča i Čazme, u kojem je njezin prvi biskup Simeon obnovio srušenu katoličku crkvu Svih Svetih i podigao samostan sv. Mihaela Arkandela kao sjedište biskupije. Međutim, to nije bilo njezino službeno ime jer ju je Bečki dvor do 1642. godine zvao „vratanijskom/vretanijskom“ biskupijom, nazivom koji je potjecao iz pravoslavne Pečke patrijaršije i označavao zapadne krajeve u koje su se naselili pravoslavni kršćani iz Osmanskog Carstva, konkretno Ugarsku i Hrvatsku, a od 1642. godine njezinim biskupima dodjeljivao je naslov „svidničkih“ biskupa prema rimokatoličkoj Svidničkoj biskupiji, koja se nalazila u dijelu Ugarske pod osmanskom vlašću i nije imala biskupa. Rimska je kurija novu unijatsku biskupiju najprije nazivala *episcopatus Montis Feletrii* te „vlaškom“ biskupijom prema nazivu „Vlah“ za pravoslavne krajišnike. Od 1670. godine novi je biskup Pavao Zorčić u Rimu imenovan naslovnim platejskim biskupom prema gradu Plateji u Grčkoj pa su marčanski biskupi za Beč bili svidnički, a za Rimsku kuriju od 1670. do 1746., kada je umro biskup Teofil Pašić (1738. – 1746.), platejski biskupi. Opširnije u: Aleksa Ivić, „Iz istorije crkve hrvatsko-slavonskih Srba tokom XVII. veka“, *Vjesnik Kraljevskog hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arkiva*, XVIII/2, Zagreb 1916, 1-82; XIX, Zagreb 1917, 88-105; Janko Šimrak, *De relationibus Slavorum Meridionalium cum Sancta Romana Sede Apostolica saeculis XVII et XVIII*, Zagreb 1926, 1-20; Isti, *Graeco-catholica Ecclesia in Jugoslavia. Dioecesis Crisiensis, olim Marčensis Historiae et hodiernus status*, Zagreb 1931, 11, 130, 133, 140; Josip Uhač, *Marčanska biskupija (eparhija). Neki povijesno-pravni pogledi*, Zagreb 1996; Niko Ikić, „Der Begriff Union“ im Entstehungsprozeß der unierten Diözesen von Marča (Križevci), *St. Ottilien* 1989, 1-25; Roksandić, *Etnos, konfesija, tolerancija*, Zagreb 2004, 72-73; Ernst Christoph Suttner, *Staaten und Kirchen in der Völkerwelt des östlichen Europa. Entwicklungen der Neuzeit*, Freiburg 2007, 372-392, 414-418; Kudelić, *Marčanska biskupija*, 131, 133, 169-170.

⁴ Kudelić, *Marčanska biskupija*, 230-258.

postavi biskup koji će biti podređen zagrebačkom biskupu kao njegov vikar i koji će prekinuti veze krajiškog pravoslavnog svećenstva s pečkim patrijarsima nisu uspjela zbog otpora krajiških vlasti, koje su se protivile bilo kakvim postupcima koji bi dodatno narušili postojeće stanje u Krajini. Vinkovićeve nasljednik Martin Bogdan (1643. – 1647.) tom pitanju nije pridavao veću pozornost, iako je za njegova biskupovanja marčanskim biskupom imenovan Vasilije (Bazilije) Predojević (1644. – 1648.), osoba koju su suvremenici držali unijatom, a među krajišnicima boravio rusinski unijatski kaluder Metodij Terlecki, koji je 1643. i 1644. godine obišao krajiško područje i iznio prijedloge o poboljšanju unije, na koje Bečki dvor nije reagirao.⁵

Bogdanov nasljednik na stolici zagrebačkih biskupa Petar Petretić iznio je o uniji iste stavove poput Benedikta Vinkovića, a 1651. godine uputio je prefektu Kongregacije za širenje vjere kardinalu Luigiju Capponiju⁶ kraće izvješće o „biskupiji Vlaha“ i novoizabranom „vlaškom“ biskupu Savi Stanislaviću, koji ga je posjetio u Zagrebu i zatražio preporučena pisma zbog posvećenja i potvrde u Rimu.⁷ Ovo kraće izvješće, uz već spomenuta Vinkovićeve izvješća, dva opsežnija Petretićeva izvješća o toj temi Leopoldu I. iz 1662. i 1667. godine, zatim izvješće križevačkog pukovnika Johanna Josepha Herbersteina o Svidničkoj biskupiji iz 1666. godine, isusovačko izvješće o krajiškim nemirima iz 1666./1670. godine te preporuku dvorskih savjetnika Leopoldu I. o smanjenju vlaških povlastica i smjenjivanju marčanskog biskupa Gabrijela Mijakića iz 1668. godine, spada u najvažnije arhivsko gradivo o povijesti ne samo unijatske/grkokatoličke Marčanske biskupije između 1611. i 1670. godine nego i cijele Vojne krajine, posebno Varaždinskoga generalata.⁸

⁵ Šimrak, *De relationibus Slavorum Meridionalium*, 130-131, 145-162; Marko Jačov (prir.), *Spisi Kongregacije za propagandu vere u Rimu o Srbima 1622-1644*, I, Beograd 1986, 554, 611, 631-642; Kudelić, *Marčanska biskupija*, 258-269.

⁶ Kardinal Luigi Capponi (1582. – 1659.), ujedno i ravenki nadbiskup, obavljao je dužnost prefekta Propagande od 1645. do 1649., a u vrijeme kad je Petretić pisao izvješće, ponovno je prefekt bio kardinal Antonio Barberini (1607. – 1671.), koji je tu dužnost obavljao od 1632. do 1645. i opet od 1649. do 1671. godine. Zašto je Petretić spomenuo Capponija kao prefekta Propagande u vrijeme kad je pisao izvješće, nije jasno; možemo samo pretpostaviti da vjerojatno nije bio upoznat s promjenom na čelu te ustanove. Opširnije u: Peter Rietbergen, *Power and Religion in Baroque Rome: Barberini Cultural Policies*, Leiden – Boston 2006; Michael Matheus – Lutz Klinkhammer (Hrsg.), *Eigenbild in Konflikt. Krisensituationen des Papsttums zwischen Gregor VII. und Benedikt XV.*, Darmstadt 2009; Massimo Carlo Giannini, *Papacy, Religious Orders and International Politics in the Sixteenth and Seventeenth Centuries*, Roma 2013; Jill Burke – Michael Bury, *Art and Identity in Early Modern Rome*, Leiden – New York 2016; John M. Hunt, *The Vacant See in Early Modern Rome*, Leiden – Boston 2016; Milles Pattenden, *Electing the Pope in Early Modern Italy 1450-1700*, Oxford 2017.

⁷ Nadbiskupijski arhiv u Zagrebu (dalje: NAZ), *Epistolae episcoporum*, I, 64: 1651. 14. sep[tembris] Petri Petretics Ep[iscop]i Zag[rabiensis] informatio Roma[m] data de Episcopatu Valachor[um] Marchae fundato, occasione confirmandi in eund[em] Ep[iscop]atum Sabba Stanislavics (dalje: Petretić, *Informatio*). Prijepis ovog izvješća pohranjen je u Lopašićevoj zbirci isprava koja se čuva u Arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (dalje: Arhiv HAZU), Radoslav Lopašić, *Monumenta ecclesiae graeco-orientalis*, XV-25, A-1., 31. Sava Stanislavić izabran je za biskupa 1648. godine, a preminuo je krajem 1661. godine. Opširnije u: Kudelić, *Marčanska biskupija*, 274-290.

⁸ Kudelić, „Prijedlog dvorskih savjetnika caru Leopoldu I. o smjenjivanju marčanskog biskupa Gabrijela Mijakića i sužavanju vlaških povlastica iz 1668. godine“, *Croatica Christiana Periodica*, 51, 2003, 79-100; Isti, „Povijest grkokatoličke Marčanske biskupije (‘biskupije Vlaha’) zagrebačkog biskupa Petra Petretića iz 1662. godine“, *Povijesni prilozi*, 25, 2003, 187-216; Isti, „Izvješće zagrebačkog biskupa Petra Petretića o Svidničkoj (Marčanskoj) biskupiji caru Leopoldu I. iz 1667. godine“, *Povijesni prilozi*, 26, 2004, 69-97; Isti, „Isusovačko izvješće o krajiškim nemirima 1658. i 1666. godine i o marčanskom biskupu Gabrijelu

Petretićevo izvješće kardinalu Luigiju Capponiju

Petretić je na početku izvješća upućenog Capponiju naveo da ga je sastavio zato što se u Rim uputio novoizabrani biskup Sava Stanislavić⁹, „prepošt ili opat redovnika bazilijanaca grčkog obreda“ iz samostana utemeljenog u mjestu Marči, na crkvenom dobru Zagrebačke biskupije koje mu je dodijelio zagrebački biskup Petar Domitrović, uz suglasnost pape Pavla V.¹⁰, a koji je namjeravao otići u Rim i predstaviti se papi kako bi dobio biskupsku potvrdu za biskupa „Vlaha ili Rašana“¹¹, u najvećem broju smještenih u Zagrebačkoj biskupiji i u krajinama Hrvatske i Slavonije. Kako ga je Sava posjetio u Zagrebu i to mu rekao zatraživši i informacije o njegovoj biskupiji i pisane preporuke za Rim, Petretić je odlučio sastaviti izvješće na temelju raspoloživog pisanog gradiva i osobnih spoznaja. Opisujući okolnosti nastajanja Marčanske biskupije, naveo je da je njezin prvi biskup Simeon Vratanja,¹²

Mijakiću (1663.-1670.)“, *Povijesni prilozi*, 32, 2007, 119-182; Isti, „Izvješće križevačkog pukovnika Johanna Josepha Herbersteina o Svidničkoj (Marčanskoj) biskupiji iz 1666. godine“, u: Marija Karbić – Hrvoje Kekez – Ana Novak – Zorislav Horvat (ur.), *Ascendere historiam. Zbornik u čast Milana Kruheka*, Zagreb 2014, 229-247; Isti, *Marčanska biskupija*, 27-31.

⁹ Sava Stanislavić bio je, prema isusovačkom izvješću, arhimandrit tijekom biskupovanja Gabrijela i Vasilija Predojevića, a u Marču je došao tijekom biskupovanja Gabrijela Predojevića (1642. – 1644.) iz manastira Rmnja s većim brojem kaluđera i istjerao kaluđere iz Simeonova vremena. Opširnije u: Isti, „Isusovačko izvješće“, 172-173; Isti, *Marčanska biskupija*, 268; Roksandić, „Rmanj, an Orthodox monastery on the Triplex Confinium – perceptions and myths, 15th-18th centuries“, u: Ivetić – Roksandić (eds.), *Tolerance and Intolerance on the Triplex Confinium*, 97-124.

¹⁰ Neki su autori prihvaćanje unije prvog marčanskog biskupa Simeona povezali s navodnim srpskim, odnosno pravoslavnim podrijetlom zagrebačkog biskupa Petra Domitrovića (1611. – 1628.), ali taj zaključak nastao je na krivim Krčelićevim i Farlatijevim podacima jer je Domitrović, prema novijim istraživanjima M. Koradea, rodom bio iz Hrvatskoga zagorja, a ne iz pravoslavne obitelji. Papa Pavao V., rođen kao Camillo Borghese, obavljao je svoju dužnost od 16. 5. 1605. do 20. 1. 1621. godine. Tijekom pontifikata sukobio se s Venecijom (tzv. „mletački interdikt“), održan je proces protiv Galilea Galileija i počeo Tridesetogodišnji rat. Opširnije u: Korade, „Petar Domitrović 1611-1628“, u: Mirošević (ur.), *Zagrebački biskupi i nadbiskupi*, 297-298, 300-301; Kudelić, *Marčanska biskupija*, 41, bilj. 54; Isti, „Čaplovićeva povijest Marčanske biskupije“, *Povijesni prilozi*, 38, 2010, 146, bilj. 21.

¹¹ O različitim interpretacijama ovog pojma v. literaturu spomenutu u bilj. 2. U gradivu koje su spominjali neki autori navodili su se samo približni brojevi, koji se kreću od 20.000 do 60.000 Vlaha; jedna vatikanska isprava pisana na talijanskom jeziku iz vremena biskupa Benedikta Vinkovića spominje 100.000 katolika i 74.000 Vlaha shizmatika, a zagrebački biskup Petar Petretić je 1663. godine napomenuo da katolici u Krajini dvostruko ili trostruko premašuju Vlahe. H. Petrić naveo je da su pravoslavni Vlasi početkom 17. stoljeća činili nešto manje od polovine ukupnog stanovništva Varaždinskoga generalata, a krajem tog stoljeća katolici i Vlasi činili su približno polovinu stanovništva. Petrić je procijenio da je u Varaždinskom generalatu početkom 17. stoljeća živjelo oko 15.590 stanovnika, a krajem oko 50.810 stanovnika, dok je u Križevačkoj županiji koncem 16. stoljeća bilo oko 12.350, a koncem 17. stoljeća 33.580 stanovnika. Stanovništvo cijelog područja Križevačke županije i Varaždinskoga generalata, prema njegovim istraživanjima, poraslo je s 27.940 na 84.400 stanovnika do kraja tog stoljeća. Opširnije u: Kudelić, *Marčanska biskupija*, 133-143, 166; Jačov, *Spisi Kongregacije za propagandu vere*, 364; NAZ, *Epistolae episcoporum zagrabiensium*, I, 99: ...quia tunc etiam Catholici qui actualiter cum Valachis premebantur, et injuribantur, cum ipsis Valachis unum sentiebant, Valachos alioquin in duplo, vel etiam triplo numero superantes...; Petrić, „Pokušaj rekonstrukcije ukupnog broja stanovnika Varaždinskog generalata i Križevačke županije od kraja 16. do početka 18. stoljeća“, *Podravina*, X/16, 2011, 45-57, 188-191, 262; Isti, *Pogranična društva i okoliš*, 139-160, 170-230, 337-339.

¹² Prezime „Vratanja“, koje izvori dodjeljuju Simeonu, prema nekim autorima, izvedeno je od pojma „Vretanija“ ili „vretanijska ostrva“, koji je u spisima pečke patrijaršije označavao zemlju zapadno od Osmanskog Carstva naseljenu pravoslavnim kršćanima jurisdikcijski podvrgnutim pečkim patrijaršijsima. Pečki patrijarh Jovan Simeon je 1609. godine imenovan episkopom „zapadnih strana zvanih Vretanija“, što se odnosilo

monah bazilijanac, stigao oko 1600. godine zajedno s većim brojem pripadnika naroda „Vlaha, Rašana ili Srba“ u krajine Hrvatske i Slavonije, smještene nasuprot „Turaka“, gdje su se naselili uz odobrenje ugarskoga kralja. Simeon je, prema grčkom obredu, proglašen biskupom svih Vlaha podređenih Ugarskom Kraljevstvu i onih u unutarnjoaustrijskim zemljama, priznao je rimskog papu pravim Kristovim namjesnikom i nasljednikom sv. Petra te došao u Rim radi unije. Kao potvrđeni unijatski biskup, isposlovao je od zagrebačkog biskupa Petra Domitrovića za sebe, svoje nasljednike i svu monašku braću samostana sv. Mihaela spomenuto mjesto zvano Stara Marča, koje je pripadalo Zagrebačkoj biskupiji,¹³ ali pod uvjetom da će on i njegovi nasljednici privesti uniji s Katoličkom crkvom kler i narod „Vlaha, Rašana ili Srba“, a zagrebačkim biskupima plaćati 12 mjerica voska na dan sv. Martina, što je činio i za biskupovanja Domitrovićeva nasljednika Franje Ergelskog. Simeon je podigao spomenuti samostan i crkvu sv. Mihaela Arkandela, dao iskrčiti šume te naselio podložnike na crkveni posjed kojima je izdao povlasticu 19. lipnja 1628. godine, u kojoj je odredio uvjete rada naseljenih podložnika i istaknuo da je uredio sjedište u spomenutom mjestu dobivši odobrenje rimskog pape, kojeg drži nasljednikom sv. Petra i kojem je pokoran.¹⁴

Petretićeve podatke potrebno je dopuniti detaljnijim podacima o počecima Marče, prema kojima je Simeona 1607. godine u Raabu (Györu) za pravoslavnog episkopa posvetio korintski arhiepiskop Kozma, a 1609. godine pečki patrijarh Jovan imenovao ga je episkopom zapadnih strana zvanih „Vretanija“. Dvije godine poslije Simeon se već nalazio na krajiškom području, a nadvojvoda Ferdinand dodijelio mu je u Grazu 23. ožujka 1611. godine „patent“, kojim ga je obvezao iskorijeniti zablude i praznovjerna vjerovanja protivna Katoličkoj crkvi, a potkraj te godine Simeon se s ivaničkim župnikom Martinom Dobrovićem (podrijetlom „Vlahom Bosancem“)¹⁵ uputio u Rim radi prihvaćanja unije i posvećenja za unijatskog biskupa. Tamo je pred kardinalom Bellarminom ispovjedio katoličku vjeru, nakon čega je papa Pavao V. objavio breve kojim ga je imenovao biskupom,¹⁶ a poslije povratka iz Rima nadvojvoda Ferdinand je 12. siječnja 1612. izdao ispravu kojom se Simeon obvezao da će iskorijeniti praznovjerna vjerovanja, odnosno običaje protivne katoličkoj vjeri među „Vlasima i Rašanima“.¹⁷

na područje od senjskog primorja do Györa i Komorna sjeveroistočno od Dunava, tj. Ugarsku, Hrvatsku i Slavoniju. No, R. Lopašić, T. Smičiklas, F. Šišić i J. Šimrak naveli su da je naziv nove biskupije izveden iz Simeonova prezimena „Vretanić“, što su tvrdili zagrebački biskupi Benedikt Vinković i Petar Petretić. Potonji je u izvješću iz 1662. godine naveo kako je Simeonov nasljednik Maksim Predojević Bečkom dvoru slagao da u „vlaškom jeziku“ taj pojam znači isto što i Krajina, kako bi se predstavio kao biskup cijele Krajine. Opširnije u: Atanazije Matanić, „Izvjeshćaji zagrebačkih biskupa i nadbiskupa sačuvani u Vatikanskom arhivu“, *Bogoslovska smotra*, 45/1, 1975, 124; Kudelić, „Povijest grkokatoličke Marčanske biskupije“, 196-197; Isti, *Marčanska biskupija*, 162, bilj. 239; Isti, „Isusovačko izvješće“, 171.

¹³ Nevenka Kauzlaric, *Tragom marčanske povijesti*, Kloštar Ivanić 2010, 25-35.

¹⁴ Petretić, *Informatio*, fol. 1r. Petar Domitrović izdao je darovnicu za Simeona Vranjanu 11. 2. 1618., kojom su točno opisane mede samostanskog posjeda. Tekst Domitrovićeve darovnice i Simeonovu ispravu iz 1628. v. u: Ivić, „Iz istorije crkve“, 1916, 21-22; 1917, 90.

¹⁵ Kudelić, *Marčanska biskupija*, 30, bilj. 38; 162-163, bilj. 240.

¹⁶ Isprave v. u: Isto, 511-512; Roksandić, *Etnos, konfesija, tolerancija*, 72-73.

¹⁷ NAZ, *Politica*, I, 85; Lopašić, *Monumenta ecclesiae graeco-orientalis*, A-III., 1; Kudelić, *Marčanska biskupija*, 164, 514-515. O različitim tumačenjima Simeonovih motiva za prihvaćenje unije i unijatskom pokretu v. Isti, „Čaplovićeva povijest Marčanske biskupije“, 144-146.

Iako je Simeonovo ustoličenje u Marči značilo početak djelovanja unijatske/grkokatoličke hijerarhije, o stvarnim dosezima unije tijekom njegova života ne zna se mnogo. To pitanje pojavilo se 1625. godine, kada se Rimski kurija počela intenzivnije zanimati o stvarnim dosezima unije i zatražila podatke o stanju među Vlasima Vojne krajine i njihovim svećenstvom. Izvješća koja su stizala 1625. i 1626. godine apostolskom nunciju Carlu Carraffi u Beč, i to ona Alberta Peslera, prepošta iz Novog Mesta, tršćanskog biskupa Rinalda Scarlicchija te ljubljanskog biskupa Thomasa Chröna i zagrebačkog Petra Domitrovića, nisu potvrdila veće dosege unije pa je Caraffa predložio vizitiranje krajiškog područja i stupanje u kontakt s biskupom Simeonom kako bi se vidjelo pravo stanje. Kao rješenje pojavio se izbor novog biskupa koji bi, uz ostarjelog Simeona, postupno preuzeo njegovo mjesto, ali planove o tome zaustavio je Ferdinand II., predloživši da sami Vlasi između sebe mogu izabrati odgovarajuću osobu za biskupa, sklonu Katoličkoj crkvi, iako su crkveni krugovi zagovarali srijemsko-smederevskog naslovnog biskupa Alberta Rendića kao mogućeg nasljednika ostarjelog biskupa Simeona.¹⁸ Kako bi dobila što detaljnije podatke o prilikama među krajišnicima, Propaganda je u vizitaciju uputila grkokatoličkog rusinskog kaluđera Metodija Terleckog, koji je 1628. i ljeti 1629. godine obišao oba generalata. Njegova su izvješća pokazala da unija nije zaživjela među Vlasima jer su i dalje održavali vjerske običaje koji su u mnogočemu odudarali od katoličkog nauka, a među Vlasima su najutjecajni bili pravoslavno svećenstvo i kaluđeri, kao i pravoslavni episkopi iz Osmanskog Carstva. Zato je za širenje unije tek trebalo pripremiti grkokatolički svećenički kadar, koji bi zamijenio pravoslavno svećenstvo i kaluđere lojalne pravoslavnim pečkim patrijarhima.¹⁹

Petar Petretić je u izvješću Leopoldu I. 1662. godine naveo da se pravoslavni Vlasi nisu usuđivali suprotstavljati vizitatorima koje su u Krajinu upućivali pečki patrijarsi zbog prikupljanja poreza među njima, kako ih se ne bi izopćilo „poput Simeona“, prvog marčanskog grkokatoličkog biskupa kojeg je, prema isusovačkom izvješću, dvije godine prije smrti pečki patrijarh smijenio zbog prihvaćanja unije. Podatak da je Simeon preminuo oko 1630. godine nije točan jer je, prema izvješću zagrebačkog biskupa Franje Ergelskog, umro 1634. godine, a prema isusovačkom izvješću, Maksim Predojević već je od 1630. godine upravljao Marčom. Naime, Ferdinand II. je iste, 1630. godine, najprije 8. svibnja u Požunu imenovanjem Maksima Predojevića novim biskupom riješio pitanje Simeonova nasljednika, a 5. listopada iste godine objavljivanjem „Statuta Valachorum“ u Regensburgu riješio i vlaško pitanje, odnosno zahtjeve hrvatskog plemstva i zagrebačkih biskupa za obnovom vlasti na posjedima koji su ušli u sastav Krajine, iako to rješenje nije bilo u interesu vlastele i zagrebačkog biskupa.²⁰

O biskupovanju trojice Simeonovih nasljednika – Maksima, Gabrijela i Vasilija Predojevića – Petretić je pisao vrlo šturo, navevši da je nakon Simeonove smrti Ferdinand II. oko 1630. dodijelio „vlašku biskupiju“ pod novim, vretanijskim naslovom, kaluđeru Maksimu Predojeviću iz istoga reda bazilijanaca, koji je obećao da će otići u Rim papi iskazati poslušnost i od njega primiti potvrdu, kao što je napravio s carem u Beču, ali je on na posvećenje i potvrdu otišao u „Tursku“ arhiepiskopu Srbije i Bugarske“ i do kraja

¹⁸ Kudelić, *Marčanska biskupija*, 172-183, 511, 515.

¹⁹ Terleckijeva izvješća v. u: Jačov, *Spisi Kongregacije za propagandu vere*, 132-137, 154-157.

²⁰ Ivić, „Iz istorije crkve“, 1916, 22-23; Matanić, „Izveštaji zagrebačkih biskupa i nadbiskupa“, 123-125; Kudelić, „Povijest grkokatoličke Marčanske biskupije“, 204-207; Isti, „Isusovačko izvješće“, 171.

života ustrajao u „raskolu Grka“ te počeo zanemarivati plaćanje ugovorenih 12 mjerica voska. Poslije Maksimove smrti na biskupsko mjesto postavljen je Gabrijel Predojević, koji je ispovjedio vjeru pred apostolskim nuncijem u Beču (Casparom Mattheijem, op. a.) i obećao tražiti potvrdu rimskog pape, iako se zagrebački biskup Benedikt Vinković tome protivio, tvrdeći da imenovanje pod vratanijskim naslovom znači kršenje prava ne samo njegove biskupije i Kaločke nadbiskupije nego i cijele Katoličke crkve. Nakon toga i Gabrijel je, poput svog prethodnika Maksima, otišao na posvećenje spomenutom patrijarhu i život završio kao nesjedinjeni biskup. Petretić je naveo da je nakon Gabrijelove smrti novi biskup postao Vasilije (Bazilije) Predojević, koji da je od Ferdinanda III. zatražio „vlašku“ biskupiju pod novim, ali izmišljenim vretanijskim naslovom, koji rimski papa nikad nije odobrio, pa je dobio titulu svidničkog biskupa u Svidničkoj biskupiji, koja se nalazila u dijelu Ugarske pod vlašću Osmanlija, i pod tim naslovom predstavljen je Svetoj Stolici, ali zbog teškoća koje su se pojavile u Rimu nije htio čekati rješenje, nego se vratio nepotvrđen u Marču, gdje je ubrzo umro.²¹

Iako je Petretić samo šturo spomenuo Maksima Predojevića, potrebno je napomenuti da imenovanje potonjeg nije odmah bilo poznato Rimu jer su se sve do 1632. godine vodile raprave o postavljanju koadjutora marčanskom biskupu ili čak o imenovanju drugog biskupa. Najiscrpnije obavijesti iznio je zagrebački biskup Benedikt Vinković, koji je Predojevića držao neiskrenim unijatom, koji je zapravo štitio pravoslavlje među krajišnjicima i prihvaćao pečkog patrijarha kao crkvenog i duhovnog poglavara. Vinković ga je htio ili ukloniti s biskupskog mjesta ili mu odrediti katoličkog koadjutora pa je u kratkom roku slao niz izvješća o „vlaškoj“ biskupiji i Maksimu Predojeviću, i to kralju Ferdinandu III. 1638., papi Urbanu 1638. i 1639., iste godine i Propagandi te nepoznatom rimskom dužnosniku, zatim 1640. veliko izvješće apostolskom nunciju Casparu Mattheiju u Beč i skraćeno izvješće kardinalu Spadi u lipnju te godine, pa 1641. još dva izvješća u Rim Propagandi i kardinalskom zboru, a u siječnju 1642. uručio je pisani protest čazmanskom kaptolu protiv Maksima Predojevića i podizanja manastira Lepavine. Vinković je pitanje unije u Krajinu pokušao riješiti i dijalogom s Maksimom Predojevićem, ali njihov susret 1640. godine nije donio nikakve konkretne rezultate jer je Maksim ostao pri svojim stavovima, koje je Vinković držao neprihvatljivima katoličkoj vjeri. Na kraju nije uspio ni Vinkovićev plan da marčanskim biskupom postane Rafael Levaković jer je Beč imao sasvim druge planove pod utjecajem vojnih vlasti u Varaždinskom generalatu koje su smatrale da bi smjenjivanje već ustoličenog biskupa na temelju vladareve odluke moglo izazvati krajiške nemire.²²

²¹ Petretić, *Informatio*, fol. 1rv, 2r. Opširnije u: Kudelić, „Isusovačko izvješće“, 172; Nataša Štefanec, „Tolerance and Intolerance in the Croatian Slavonian Kingdom at the turn of the 17th Century. Contest of Gomirje“, u: Ivetić – Roksandić (eds.), *Tolerance and Intolerance on the Triplex Confinium*, 125-151. Opširnije u: Dušan Kašić, *Srpski manastiri u Hrvatskoj i Slavoniji*, Beograd 1986, 323.

²² Ivan Kukuljević Sakcinski, „Prilozi“, *Arhiv za pověstnicu jugoslavensku*, X, 1869, 169-179, 187-189, 201-213; Ivić, „Iz istorije crkve“, 23-32; Šimrak, *De relationibus Slavorum Meridionalium*, 92-100, 103-113; Jačov, *Spisi Kongregacije za propagandu vere*, 365-371, 417-426, 443-445, 537-539; Kudelić, „Izvješće zagrebačkog biskupa Benedikta Vinkovića aspostolskom nunciju Casparu Mattheiju o Marčanskoj biskupiji i Vlasima iz 1640. godine“, *Povijesni prilozi*, 19, 2000, 153-180; Isti, *Marčanska biskupija*, 221-227, 230-235, 242-258; Rudolf Barišić, „Rafael Levaković i crkvena unija“, u: Pavao Knezović (ur.), *Zbornik o Rafaelu Levakoviću. Zbornik radova sa znanstvenog skupa „Fra Rafael Levaković“, Šibenik–Skradin–Visovac 14.–16. svibnja 2009.*, Zagreb 2010, 47-80.

Istovremeno ni hrvatski staleži nisu odustajali od rješavanja ovog pitanja u svoju korist pa su se na zasjedanju u Varaždinu 1631. godine u zahtjevima upućenima vladaru požalili na „vlaškog arhimandrita“, tj. na novog marčanskog biskupa Maksima Predojevića, kao osobu koja je poticala Vlahe na otpor vlastima, pljačkanje i uništavanje plemićkih imanja, protjerivanje katoličkih starosjedioca koji nisu htjeli prihvatiti „grčku šizmu“ i prisiljavanje unijata na povratak pravoslavlju, a pojavile su se i glasine da je Maksim tekst vlaških povlastica prenio u Carigrad kako bi provjerio bi li sultan bio spreman ponuditi bolje povlastice. Maksima Predojevića spomenuo je i Juraj Rattkay u svom djelu kao vlašskog arhimandrita po imenu „Hladica“ u kontekstu formiranja vlašskog povjerenstva i zahtijevanja hrvatskih staleža za podvrgavanjem krajišnika njihovoj vlasti.²³ Petretić je pogrešno naveo da je naslov svidničkog biskupa prvi dobio Vasilije Predojević, što nije točno jer je taj naslov dobio Gabrijel Predojević, koji je stigao je u Marču sa skupinom kaluđera iz manastira Rmnja, koji su napustili u srpnju 1638., a među kaluđerima bio je i Sava Stanislavić, marčanski biskup od 1648. do kraja 1661. godine. Što se tiče Gabrijelova nasljednika Vasilija (1644. – 1648.), prema oskudnim podacima, bio je arhimandrit manastira Gomirje, a bio je sklon uniji i oko njegova izbora nije bilo prijedora, ali iako se uputio u Rim, nije bio ni posvećen ni potvrđen jer kao svećenik grčkog obreda nije mogao dobiti mjesto biskupa latinske biskupije. Međutim, sačuvani podaci navode da je umro sumnjivom smrću u Marči i pokopan izvan kapele zato što nije bio na posvećenju u Pečkoj patrijaršiji, a zanimljivo je da je Propaganda o njegovu slučaju dugo raspravljala i tek u siječnju 1649., kad je već bio pokojni, donijela konačnu odluku da ne može dobiti naslov svidničkog biskupa.²⁴

Za svog suvremenika, marčanskog biskupa Savu Stanislavića, Vasilijeva đakona, Petretić je naveo da su ga 1648. godine najprije kaluđeri izabrali za predstojnika samostana, a Ferdinand III. dodijelio mu je titulu svidničkog biskupa pod uvjetom da se predstavi papi u Rimu i ondje bude potvrđen za biskupa. Međutim, nakon što je ispovjedio katoličku vjeru u isusovačkom kolegiju u Linzu pred njitranskim biskupom Györgyem Szelepcsényjem, zagrebačkim prepoštom i kanonikom Nikolom Dijaneševićem te nekolicinom isusovaca iz istog kolegija, nije pošao u Rim, nego u Makedoniju (!) nekom patrijarhu, za kojeg Petretić nije znao je li sjedinjen s Katoličkom crkvom ili nije, koji ga je potvrdio i posvetio pod naslovom „crkve Svetog Mihaela u Rovišću“. Tijekom boravka u Zagrebu Petretić je Stanislaviću preporučio da ne ide u Rim i da zatraži od kralja imenovanje na novi naslov, što je ovaj odbio pod obrazloženjem da je već izabran za biskupa i da mora otići u Rim predstaviti se papi kako bi mogao nesmetano obavljati biskupsku dužnost među Vlasima. Petretić je na kraju napomenuo da bi Sava, ako će u Rimu i dobiti ono što je očekivao, morati održavati dobre odnose s njim kao nadređenim mu crkvenim poglavarom u čijoj se biskupiji nalazio i ponašati se u skladu s crkvenim propisima koji su uređivali odnos unijatskih/grkokatoličkih biskupa prema rimokatoličkim biskupima.²⁵ Ove šture podatke

²³ Josip Buturac – Mirko Stanislavljević – Vesna Šojat – Bartol Zmajčić, *Zaključci hrvatskog sabora*, I, Zagreb 1958, 5-7; Juraj Rattkay, *Spomen na banove i kraljeve Kraljevstava Dalmacije, Hrvatske i Slavonije*, ur. Mirko Valentić – Darko Novaković – Olga Perić – Mirjana Matijević Sokol – Pavao Knezović, Zagreb 2001, 260.

²⁴ Petretić, *Informatio*, fol. 1v, 2r; Kašić, *Srpski manastiri*, 323; Kudelić, „Povijest grkokatoličke Marčanske biskupije“, 199-201; Isti, „Isusovačko izvješće“, 153-158, 171-172; Isti, *Marčanska biskupija*, 180, bilj. 276; 231-242, 249-268.

²⁵ Petretić, *Informatio*, fol. 2rv.

Petretić je detaljnije opisao u opširnom izvješću Leopoldu I. 1662. godine, kada je napomenuo da ga je na put u Peč pratio đakon Gabrijel Mijakić, koji će ga 1663. godine naslijediti na biskupskome mjestu unatoč Petretićevu protivljenju. Napomenuvši da je Sava pune dvije godine biskupovao među Vlasima bez papine potvrde, Petretić je naveo da je Sava u Rimu zatajio posvećenje i imenovanje vretanijskim biskupom i nikome nije predao njegova preporučena pisma s opisom povijesti njegove biskupije, popisom Savinih zabluda te preporukama kako bi trebalo riješiti pitanje „vlaške biskupije“.²⁶

Petretićevo pismo 1651. godine nije polučilo veći uspjeh jer nakon njega nisu poznate detaljnije isprave o ovoj temi sve do početka 1662. godine, kada je nakon smrti Save Stanislavića počelo jednoipolgodišnje razdoblje intenzivnih rasprava i iznošenja raznovrsnih prijedloga o tome tko bi morao biti sljedeći marčanski biskup. Sava Stanislavić nesmetano je biskupovao do smrti u prosincu 1661. godine, a njegova kršenja raznih propisa, koje je Petretić spominjao u kasnijim izvješćima, nisu privukla pozornost nadležnih vlasti, posebno ne primanje egzarhâ pečkog patrijarha koji su vizitirali pravoslavne krajišnike i prikupljali porez za patrijarha u „Turskoj“. Zanimljivo je da u ovom izvješću, za razliku od opsežnih izvješća Bečkom dvoru i Rimu 1662. i 1663. godine pojedinim crkvenim predstavnicima u Beču i Rimu, nema govora o rješavanju vlašskog pitanja i problemima koji su se u vezi s tim pojavljivali do početka i tijekom Petretićeva biskupovanja, a u kojima se isticala i politička djelatnost marčanskih biskupa kao zaštitnika interesa svih krajišnika i protivnika bilo kakvih ograničavanja njihovih povlastica. Sava Stanislavić spomenut je u opisu nemira 1658. godine kao onaj koji je poticao krajišnike na otpor vojnim vlastima, ali bez ikakvih negativnih posljedica za njega.²⁷

²⁶ Arhiv HAZU, II. d 51.: *Informatio Petri Petretics Episcopi Zagrabienensis De Valachorum in Confiniis Regni Sclauoniae degentium Episcopatus Origine, progressu, et effectibus: Item, si ultra tolerandus est, cui et qualiter conferendus, ad hoc ut fides catholica incrementum capiat, et Salus Patriae minus periculi timeat*, fol. 6v, 7rv.

²⁷ Isto: *Informatio Petri Petretics Episcopi Zagrabienensis*, fol. 6v-13; Kudelić, „Isusovačko izvješće“, 152-153, 170.